

Araştırma Makalesi / Research Article

ALEKSANDR GRİBOYEDOV’UN *AKILDAN BELA* ESERİNDE ONOMASTİK UNSURLAR: KONUŞAN SOYADLARI *

Onur AYDIN¹

Öz

Antroponimlerin çatısı altında değerlendirilen *konuşan soyadları*, edebî karakterlerin kişilik, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik durumlarına, yaşadıkları tarihsel döneme ilişkin detaylı veriler sunar. Karakterlerin soyadlarının tam olarak çözümlenememesi, söz konusu unsurların gözden kaçırılmasına neden olabilir. Bu durum da edebî eser analizinin sağlıklı ve bütüncül bir şekilde gerçekleştirilememesi riskini beraberinde getirir. Çalışmanın amacı Rus yazar Aleksandr S. Griboyedov’un *Akıldan Bela* adlı oyunundaki karakterlerin soyadlarının bu bağlamda çözümlenmesidir. Araştırma materyali olarak eserde konuşan soyada sahip karakterler ve onların olası prototipleri seçilmiştir. İlk olarak bu soyadlarının analizi yapılmış, ardından olası prototipleriyle karşılaştırılmış, son olarak Rus dil bilimci Nataliya M. Azarova’nın konuşan soyadları modellemesine göre sanatsal bir yöntem olarak konuşan soyadları sistemleştirilmiştir. Analiz neticesinde neredeyse tüm karakterlerin soyadlarının ‘konuşan’ nitelik taşıdığı ve yazar tarafından bilinçli bir biçimde oluşturulduğu belirlenmiştir. Söz konusu olan soyadların anlamlarının, karakterlerin kişilikleri ve olası prototipleri ile örtüştüğü dikkat çekmiştir. Konuşan soyadlarının, karakterin içsel ya dışsal özelliklerinin, dönemin sosyopolitik ve tarihsel gelişmelerinin sözcüğe dökülmüş hâlini inceleyen sanatsal bir yöntem olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rus edebiyatı, Prototip, Onomastik, Antroponim, Konuşan soyadları

ONOMASTIC ELEMENTS IN ALEKSANDR GRİBOEDOV’S *WOE FROM WIT*: SPEAKING SURNAMES

Abstract

Speaking surnames, considered under the umbrella of anthroponyms, provides detailed data on the literary characters, their personality, physiological, psychological and sociological situations, and the historical period in which they lived. Failure to fully decipher the surnames of the characters may cause the elements in question to be overlooked. This situation brings with it the risk of not being able to analyze literary works in a healthy and holistic way. The aim of the study is to analyze the surnames of the characters in Russian writer Aleksandr S. Griboedov’s play “Woe from Wit” in this context. Characters with speaking surnames in the work and their possible prototypes were selected as research material. First, these surnames were analyzed, then compared with their possible prototypes, and finally, speaking surnames were systematized as an artistic method according to the speaking surnames modeling of Russian linguist Nataliya M. Azarova. As a result of the analysis, it was determined that the surnames of almost all the characters examined had a ‘speaking’ quality and were created consciously by the author. It was noteworthy that the meanings of the surnames coincide with the characters’ personalities and possible prototypes. It was concluded that speaking surnames is an artistic method that examines the verbalization of the character’s internal or external characteristics and the socio-political and historical developments of the period.

Keywords: Russian literature, Prototype, Onomastics, Anthroponym, Speaking surnames

* 6-8 Ekim 2023 tarihleri arasında düzenlenen Söylem II. Uluslararası Filoloji Sempozyumu’nda sunulan *Rus Edebiyatında Bir Karakterizasyon Yöntemi Olarak “Konuşan Soyadları”* başlıklı bildirinin genişletilmiş hâlidir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, onur_aydin@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7981-5821

Başvuru Tarihi (Received): 02.02.2024 **Kabul Tarihi** (Accepted): 08.05.2024

Giriş

Edebî eserler kâğıda dökülmeden önce yaratıcılarının zihinlerinde var oluş serüvenine başlar. Merkeze konumlandırılan ana fikir etrafına yerleştirilen konu, tema, kompozisyon ve karakter gibi unsurlar, bütün olarak bir sanat eserini oluşturur. Yazarın eseri oluşturma amacı ve onu somutlaştırdığı ana fikir, taşıyıcılar üzerinden okura aktarılır. Burada en büyük rol, karakterlere düşer çünkü onların yaratılmasındaki asıl amaç, iletilecek mesajı, gideceği adrese doğru ve güvenilir bir biçimde ulaştırmasıdır. Ancak bazen karakterlerin kendileri büsbütün mesaj hâline gelebilir. Onların giyinişleri, üslupları, konuşmalarındaki tonlamaları, adları birer ileti niteliği taşıyabilir. Bu mesajlar bazen açık olsa da bazen de çözülmesi gereken birtakım kodlar içerebilir. Kodların tam olarak çözülememesi karakterin kişiliğinin tam olarak öğrenilememesine, daha da ileri giderek, yazarın mesajının doğru olarak anlaşılmasına yol açabilir. Bu durum, eserin yazılış amacından, ana felsefesinden uzaklaşma riskini de beraberinde getirebilir.

Edebî eserin onomastik unsurlarından olan antroponimler, karakterleri tanımlayan araçlar olarak nitelendirilebilir. Karakterin sosyal durumuna, kimliğine ve yaşadığı tarihsel döneme ilişkin veriler sunar (Sabziyeva, 2022, s. 111). Antroponimlerin çatısı altında değerlendirilen konuşan soyadları, klasisizm dramaturjisinin karakteristik niteliklerindedir ve karakterin en önemli özelliğini yansıtan sanatsal bir yöntemdir (Dmitriyeva, 2018, s. 30). Rus edebiyatında konuşan soyadlarının kökleri, Denis İ. Fonvizin'in (1745-1792) Anasının Kuzusu (Недоросль) oyununa kadar uzanır (Paşayeva Yunus, 2021, s. 182). Sanatsal bir yöntem olarak konuşan soyadlarının zamansal sınırları, klasisizm akımının başlamasıyla realizmin sona ermesiyle geçen süredir. Ancak yöntemin kullanılması zaman içinde farklı bir yöne evrilir. Konuşan soyadları, klasisizmin doğası gereği karakterlerin olumlu ve olumsuz olarak ayrılmasına müsaade ederken XIX. yüzyıla gelindiğinde realizm akımının etkisiyle karakterlerin davranışsal ve psikolojik özelliklerini yansıtan bir yöntem dönüşür (Dmitriyeva, 2018, s. 30-31). XIX. yüzyılın Rus klasiklerinde yer verilen konuşan soyadları, eserin tür ve kompozisyon özellikleri, ideolojik ve tematik temeli ve yazarın değerlendirmesi gibi unsurlarla karakterleri birbirine bağlar (Kolesnik, 2015, s. 172). Aleksandr Griboyedov, Aleksandr S. Puşkin (1799-1837), Nikolay V. Gogol (1809-1852), Nikolay A. Ostrovskiy (1904-1936), Mihail Ye. Saltıkov-Şçedrin (1826-1889), Fyodor M. Dostoyevskiy (1821-1881) ve Anton P. Çehov (1860-1904) gibi dönemin usta yazarları eserlerinde konuşan soyadlarına yer verir.

Çalışmamız kapsamında XIX. yüzyıl Rus edebiyatının öne çıkan yazarlarından olan Aleksandr S. Griboyedov'un (1795-1829) *Akıldan Bela* (Горе от ума) adlı eserindeki karakterlerin soyadları incelenecektir. Yazarın adı geçen çalışmasının seçilmesinin nedeni, XIX. yüzyıl Rus edebiyatında konuşan soyadlarının, ele alınan kitaptaki karakterlerin düşünce ve davranış biçimini yansıtan bir yöntem olarak kullanıldığı ilk eser olmasıdır. *Akıldan Bela*'nın söz konusu yöntemle çözümlenmesinin, oyununun anlam katmanlarının açığa çıkarılmasına katkı sağlayacağı varsayılmaktadır. İnceleme yapılırken Rus dil bilimci Nataliya M. Azarova'nın konuşan soyadları sınıflandırmasından yararlanılacaktır. Yazarın, oyun karakterlerine neden eserde geçen soyadlarını verdiğini, soyadları ile karakterlerin kişilikleri ve yaygın olarak kabul edilen prototipleri arasında bir bağlantı bulunup bulunmadığı, eserin yazılış amacına hizmet edip etmedikleri, kendilerine verilen mesajı aktarmada yardımcı olup olmadıkları gibi sorulara yanıt aranacaktır. Böylece, bir karakterizasyon yöntemi olarak konuşan soyadlarının, edebî eser analizlerinde üstlendiği rol ortaya konacaktır. Çalışmanın edebî eser analizleri araştırmalarına çeşitlilik kazandırılmasında katkıda bulunması hedeflenmektedir.

1. *Akıldan Bela* Oyununun Konuşan Soyadları

Aleksandr Griboyedov, Rus edebiyatında *altın çağ* (золотой век) olarak nitelendirilen XIX. yüzyılın öncü yazarlarından. Edebî kimliğinin yanı sıra tarihçi, dil bilimci, diplomat yönleriyle dönemin toplumsal koşullarının tasvirini kapsamlı bir şekilde resmetme olanağını yakalar. Görevi gereği gerek batıda gerekse doğuda gösterdiği hizmetler sayesinde her iki coğrafyayı ve kültürü yakından tanır.

Batılılaşmaya çalışan Rus toplumunun birtakım yozlaşmış geleneklerini korumaya çabalamasını, iki arada sıkışan özellikle aristokrat ve soylu kesimin ahlaki çürümüşlüğüne keskin bir zekâ ve ironi ile okuyucusuyla buluşturur. 1812 Vatan Savaşı'ndan sonra ülkede artan Batılılaşma isteklerinin karşısında konumlanan I. Aleksandr'ın (1777-1825) benimsediği muhafazakâr idare anlayışının ülkeyi soktuğu çatışma ve kaos ortamına iki farklı pencereden bakabilen nadir sanatçılardandır. O dönemlerde Rusya adım adım çıkmaza sürüklenirken 1825 yılında Aralıkçı Ayaklanması'nın (Восстание декабристов) gelişi kaçınılmaz olur. Ayaklanmaya destek veren Griboedov hapse atılır ancak hakkında takipsizlik kararı verilir. Daha sonra İran büyükelçisi olarak Tahran'a gönderilir. Bu atamanın çarlığa muhalif birinin uzaklaştırılması mı yoksa diplomatik bir görev mi olduğu konusu birtakım soru işaretlerini de beraberinde getirir çünkü 1826-1828 Rus-İran Savaşı'nın ardından imzalanan Türkmençay Antlaşması, ülkede Ruslara karşı düşmanca tutumu henüz sona erdirmemiştir. Nitekim bir yıl sonra çıkan isyan sonucu Rus büyükelçiliği basılmış ve Griboedov'un da aralarında bulunduğu Rus yetkililer öldürülmüştür. *Erzurum Yolculuğu (Путешествие в Арзрум)* adlı eserinde şair Aleksandr S. Puşkin (1799-1837), Griboedov'un cansız bedenini taşıyan yetkililerle Tiflis'te karşılaştığını paylaşır ve yazarla olan tanışıklığından, toplumun ona yaklaşımından şu sözlerle bahseder:

“Griboedov ile 1817 yılında tanıştım. Melankolik karakteri, keskin zekâsı, iyi huyluluğu, insanlığın kaçınılmaz yoldaşları olan kendi zayıflıkları ve kusurları; onunla ilgili her şey alışılmadık derecede göz alıcıydı. Yeteneklerine eşdeğer bir şöhet tutkusuyla doğmuş, uzun süre küçük ihtiyaçlar ve bilinmezlik ağlarıyla etrafı sarılmış biriydi. Devlet adamı yetenekleri atıl bırakıldı, şairlik yeteneği kabul görmedi, soğukkanlı ve parlak cesaretine dahi bir süre şüpheyle yaklaşıldı. Birkaç arkadaşı onun değerini biliyordu ve ondan olağanüstü bir insan olarak bahsettiklerinde karşılarında şüpheci bir gülümsemeyi, bu aptal, dayanılmaz gülümsemeyi gördü. İnsanlar yalnızca şana itimat ederler, kendi içlerinde hiçbir atış bölüğüne kumandanlık etmemiş bir Napolyon ya da Moskova Telgrafı adlı dergide tek satır yayımlanmamış bir Descartes bulunma olasılığını anlamazlar” (Puşkin, 1960, s. 435).

Rus şaire göre Griboedov'un ne devlet adamı ne de edebî kişiliği toplum tarafından yeterince anlaşılammıştır. Onu daha yakından tanımayı arzulayan Puşkin, Griboedov'un kendi öz yaşam öyküsünü yazmamasının büyük bir kayıp olduğunu ifade eder, diğer yandan *Akıldan Bela* oyunuyla adını en iyi Rus yazarlar arasına yazdığını ekler (Puşkin, 1960, s. 436). Griboedov'un *Akıldan Bela* oyunun zamansal sınırları, 1813-1824 yıllarını kapsar. O yıllar arasında Rusya tarihinde önemli gelişmeler yaşanır. 1812 Vatan Savaşı ülkenin askerî, siyasi, ekonomik, sosyolojik ve daha birçok alanda dönüm noktalarının yaşanmasına neden olur. O döneme kadar hiç sorgulanmayan bazı kurum ve kuruluşlar, toplumsal ilişkiler, yaşam tarzları tartışmaya açılır. Rus oyun ve vodvil yazar Aleksandr İ. Pisarev (1803-1828), eserin yarattığı etkiyi 1825 yılında *Vestnik Yevropı* dergisinde çıkan “*Akıldan Bela*” Adlı Komedi Üzerine Bir Eleştirmenin Düşünceleri Hakkında Birkaç Söz (Несколько слов о мыслях одного критика о комедии “Горе от ума”) başlıklı makalesinde şu sözlerle paylaşır: “*Akıldan Bela* adlı komedinin el yazmaları dergilerde öyle bir ses getirdi ki ne Anasının Kuzusu² ne de İhbar Mektubu³ bunu yapamadı. Oyun, eğer basılı olarak çıkarsa kim bilir neler olacak?” (Akt. Gordin, 1958, s. V). Eserin bu kadar tartışılmasının nedeni, herkesin oyunda kendinden bir izler bulmasıdır. Gerçekten de eser, dönemin Rus toplumuna bütüncül ve kapsamlı bir şekilde ışık tutar.

Griboedov, *Akıldan Bela* oyununu 1821 yılında tasarlar, iki yıl sonra yazmaya koyulur (İnanır, 2006, s. 44). Oyun ilk olarak 1831 yılında Petersburg bürokrasinin kontrolünden uzakta, o dönem Revel olarak anılan, bugünkü Estonya'nın başkenti Tallinn'de Almanca olarak basılır ve aynı yıl ilk kez

² (*Недоросль*): Rus yazar Denis İ. Fonvizin (1745-1792) tarafından 1782 yılında yazılan komedidir.

³ (*Ябедка*): Rus yazar Vasiliy V. Kapnist'in (1758-1823) 1798 yılında yazdığı komedidir.

sahnelenir. 1833 yılında Moskova'da Rusça olarak yayımlanmasına izin verilen kitabın bu baskısında otokrasiyi ve düzeni eleştiren bölümlerin tamamı sansürlenir. *Akıldan Bela* sansürsüz olarak, bugünkü hâliyle ancak 1875 yılında yayımlanabilir. Eser elden ele dolaşan kopyaları sayesinde dönemin özgürlükçülerinin ve aydınlarının 'el kitabı' olur. Çatskiy'in tüm konuşmaları okur tarafından ezbere bilinir, birer slogana dönüşür (Gündoğdu & Toprak, 2011, s. 19). Eser, tam metin olarak yayımlandığı tarihte dahi eleştiriler eksik olmaz. Söz konusu eleştiriler çoğunlukla Çatskiy'in ağzından gerçekleştirilir. Eserin ana teması, dönemin Rus soylu sınıfının yaşam ve düşünce tarzını eleştirmekken yan teması ise aşktır. Aşk teması Çatskiy-Sofya, Sofya-Molçalın ve Molçalın-Liza ilişkileri üzerinden işlenir.

Eserin ana kahramanları Çatskiy ile Sofya'dır, onların dışında birincil kahramanlara baba Famusov ve Molçalın de dâhil edilebilir. Bu kahramanlar daha detaylı ve eksiksiz olarak betimlenir. İkincil kahramanlar ise Liza, Skalozub, Hlyostova, Platon Goriç, Repetilov, Zagoretskiy, Tugouhovskiylar ve Hryuminlerdir. Bölüm bölüm sahneye çıkarılarken bütün hâlinde bir fon oluştururlar. Bu isimlerin dışında olay örgüsü üzerinde bir etkisi bulunmayan 'Famusov topluluğu, cemiyeti' (*Фамусовское общество*) temsilcileri yer alır. Bu isimlere Foma Fomiç, Marya Alekseyevna, Tatyana Yuryevna, Yevdokiya örnek verilebilir. Oyunun adından da anlaşılacağı üzere 'akıl' (ум) kavramı, olay örgüsünde ve karakterlerin yapısında önemli rol oynar. Ocak 1825'te arkadaşı ve edebiyatçı Pavel A. Katenin'e (1792-1853) yazdığı bir mektubunda Griboyedov, bu duruma şu sözlerle vurgu yapar:

“Bana öyle geliyor ki amaç ve uygulama açısından plan, basit ve açık; kendisi aptal olmayan bir kız, ahmağın tekini zeki bir insana tercih eder (günahkârlarımız sıradan bir zihne sahip olduğu için değil, hayır! Benim komedimde bir akıllı kişiye karşı yirmi beş ahmak bulunur). Ayrıca bu adam elbette etrafındaki toplumla çelişiyor, kimse onu anlamıyor, kimse onu affetmek istemiyor...” (Akt. Tınyanov, 1968, s. 348).

Oyunun ilk ana kahramanı Sofya Famusova'dır⁴. Sofya adı, Antik Yunan'da 'bilgelik', 'bilge' anlamına gelen *sophia* sözcüğünden türer. Eserde çok kitap okumasıyla öne çıkar. Çatskiy'in sevdiği kız olsa da aynı zamanda onun çatıştığı toplumun da bir temsilcisidir (Tınyanov, 1968, s. 349). Çatskiy'e karşı en güçlü savunmayı veren yine Sofya olur. Ancak onun savaşı, kendi duygu dünyasının korunması üzerinedir yoksa düşünce, değer, eğitim, ahlak gibi konularda Çatskiy ile aynı safta yer alır. Babasının zıttı bir kişiliğe sahip olan, uysal, suskun Molçalın'ı sever. Aşkını ilk itiraf eden taraf olmasıyla dönemin öncü edebî kahramanlarından. Onun bilgeliği duygusal anlamdadır. Çatskiy sayesinde aydınlanma yaşar, Famusov toplumunun kurallarına karşı çıkar. Ancak eserin sonunda Çatskiy'den farklı olarak içinde yaşadığı toplumu terk etmez.

Sofya'nın olası prototipinin, yazarın amcasının kızı Sofya A. Griboyedova (1801-1886) olduğu ifade edilebilir. Eserdeki gibi Sofya'nın babası Aleksey de duldur. Famusov gibi o da kızının edebî eser okuma alışkanlığını onaylamaz ve onu Moskova'dan Saratov'a göndermekle tehdit eder. Yazar, kuzenlerini çok sever ve onlarla sıkça görüşür, onların yaşadıkları absürtlükleri eserinde işler. Rus edebiyat bilimci Nikolay K. Pıksanov'a (1878-1969) göre her iki Sofya arasındaki benzerlik dikkat çekicidir ancak kuzenlerini çok seven yazarın onları kirli entrikaların bir parçası yapmak istemeyeceği de göz önünde bulundurulmalıdır (1987, s. 447).

Eserin diğer ana kahramanı olan Çatskiy'in soyadı, oyunun ilk el yazmalarında Çadski (Чадский) olarak geçer. Чадский sözcüğü чад- kökünden türer (kök: -чад-, son ek: -ск, çekim eki: -ий). Sözcük, 'boğucu duman' ve 'sersemlemiş, rahatsız bilinç' anlamlarına gelir. Sözcüğün iki anlamı da kahramanın kişiliğiyle birebir örtüşür. Sofya'ya karşı duygu dünyasının 'dumanlı' oluşu, tam seçilemeyişi, belirsizliği sözcüğün ilk anlamını, Moskova soylularına ve onların yanlarındakine karşı sergilediği 'rahatsız bilinç' ile ikinci anlamını yansıtır.

⁴ Eserin içeriği göz önünde bulundurularak Famusova soyadı, baba Pavel aracılığıyla incelendiğinden ve Sofya'nın ana karakterlerden biri olduğundan, kadın kahramanın yalnızca adı üzerinden inceleme gerçekleştirilmiştir.

Karakterin prototipinin kim olduğu üzerine üç farklı aday bulunur. Bunlardan ilki, yazarın kendisidir. Yazarın Çatskiy'e kendi adı olan Aleksandr'ı vermesi, bu savı doğrular. Bir diğer kanıt ise eserin öyküsünün, Griboedov'un başından geçen bir olaya dayanmasıdır. Buna göre yurt dışı görevinden dönen Griboedov bir partiye katılır, orada Fransız özentiliği dikkatini çeker. Atılan yalanlara ve özentiliğe daha fazla dayanamayan yazar, bu durumu eleştirir. Bunun üzerine yazarın 'deli' olduğuna dair söylenti çıkar ve kısa süre içerisinde yayılır. Sosyeteden öcünü almak isteyen yazar "*onlara aklımın başında olduğunu kanıtlayacağım*" (Piksanov, 1929, s. 333) der ve eserini kaleme almaya karar verir (Piksanov, 1987, s. 449; Gündoğdu & Toprak, 2011, s. 20). Piksanov'a göre Çatskiy'in aceleci, çabuk parlayan, kimi zaman sert ve başına buyruk hâlleri, eğitimden toprak köleliğine, ahlaktan Aralıkçı Ayaklanması'na kadarki söylemleri Griboedov'u yansıtır (1987, s. 448). İkinci görüş ise Çatskiy'in tuhaflıklarıyla ve bunların zor farkına varılmasıyla Alman kökenli Rus Aralıkçı şair Wilhelm Ludwig von Küchelbecker'i (1797-1846) çağrıştırdığıdır (Çausova, 2017, s. 103). Bir diğer görüş ise, edebiyat tarihçileri Aleksandr İ. Kirpiçnikov (1845-1903), İvan D. Garusov (1824-1893) gibi isimlerin de katıldığı, prototipin Pyotr Ya. Çadayev (1794-1856) olduğudur. Rus filozof Çadayev, Aralıkçı Ayaklanması'nın fikir babalarından bir tanesidir. Kendisine sıkça 'Çadayev' şeklinde seslenilmesi, eserin ilk el yazmalarında Çatskiy'in 'Çadski' olarak geçmesi bu olasılığı güçlü kılar. Karakter olarak uymasalar da bir iftiraya maruz kalarak parlak bir kariyere sahip olduğu ordudan istifa eden Çadayev'in mağduriyeti Çatskiy ile ortak olur (Tınyanov, 1968, s. 360-361). Özellikle toprak köleliği hakkındaki ortak görüşleri onların sıkça yan yana anılmalarına yol açar.

Çatskiy, isminin anlamı bilge olan Sofya'nın dahi gözlerinin açılmasını sağlar. Esasen etrafını aydınlatan bir karakterdir. Toplumda olup biten yanlışlıkları görebilen tek kişi değildir ancak bunları aydın sınıfın içinden gelip yine o sınıfın yüzüne söyleyebilen Rus edebiyatındaki ilk kahramandır. Famusov topluluğunun karanlıkta kalma arzusu ve çabası oyunun ana çatışmasını oluşturur. Zaman zaman safına Sofya dâhil olsa da savaşın karşı cephesinde tek başına direnir. Dürüstlüğü ve açık sözlülüğüyle düşmanlarına karşı sürekli mücadele verir. Çatskiy'in kendisiyle yaşadığı tek çatışma Sofya'ya olan aşkıdan kaynaklanır. Esasen bu ilişki, zihninin bulanıklaşmasına yol açar. Deli olduğu dedikodusunu Sofya'nın çıkarmasının ardından genç kıza karşı hissettiği aşkın dumanından kendi de boğulur. "*Milyon ıstırap kaynıyor içimde*" (Griboedov, 1987, s. 104) sözleriyle rahatsızlığını dile getirerek içinde yaşadığı toplumu terk eder.

Famusov soyadı, 'ünlü', 'şanlı', 'şöhretli' anlamlarına gelen Latince *famous* sözcüğünden türemiştir (kök: *fama-*, son ek: *-ous*). Ancak soyadının *fama* ya da *famous* sözcüğünden gelmiş olabileceğine dair iki farklı görüş bulunur (Galkin, 2012, s. 32-33). İlk görüşe göre soyadı, 'bayağı bir rivayet' anlamına gelen *fama* kökünden türemiştir (Gerşenzon, 1989, s. 80-81). Rus edebiyat eleştirmeni Yuriy N. Tınyanov'a (1894-1943) göre, Famusov soyadı, 'söylenti', 'rivayet' anlamlarına gelen Latince *fama* sözcüğünden gelmiş olamaz çünkü eğer böyle olsaydı, karakterin soyadı Famusov değil Famin olurdu (1968, s. 373). Famusov'un kişiliği ve temsilcisi olduğu sosyete çevresi göz önünde bulundurulduğunda *famous* sözcüğünden türemiş olma olasılığı daha yüksek gibi görünmektedir.

Famusov, XIX. yüzyıl Rus soylu kesiminin temsilcisidir. Çatskiy'in eleştirilerin odağındaki kişi ve o zümrenin üyesidir. Famusov karakteri, ait olduğu tabakayla o kadar iç içe geçer ki ortaya 'Famusov topluluğu, cemiyeti' diye bir ifade çıkar. Topluluk, yalnızca güce, paraya, rütbeye, mevki ve makama önem veren, insanın içsel özelliklerini ise pek önemsemeyen insanlardan oluşan bir gruba, Rusya'nın o dönemki aristokrat ve soylu sınıfını temsil eder.

Famusov'un olası prototipi, yazarın amcası Aleksey Fyodoroviç'tir. Griboedov, amcasının onunla olan benzerliği hakkında şu ipucunu verir:

"O zamanki (yirmi yıl önceki) nesilde neden her yerde bir tür ahlaksızlık ve nezaket karışımının olduğunu açıklamayı tarihçilere bırakıyorum; Dışarıdan bakıldığında törelerinde mertlik, soyluluk vardır ama kalpleri her türlü duygudan yoksundur. ... Daha açık anlatalım: Herkesin ruhunda namussuzluk, dilinde yalan vardı. Bugün

durum böyle değil gibi görünüyor ama belki de öyledir, unutmayalım ki amcam o döneme ait. O, aslanlar gibi, Suvorov komutasındaki Rus ordusuyla Türklere karşı savaştı, sonra Petersburg'da karşısına kim çıktıysa ona dalkavukluk etti, emekliliğinde dedikodular arasında yaşadı" (Lıkoşin, 1929, s. 316).

Amcasını model olarak yarattığı Famusov karakteri ile Griboyedov, esasen soylu, mert, zengin bir insanın protokol karşısında nasıl da alçaldığı, yüksek mevkidekilere yaranma arayışında olduğunu resmeder.

Famusov ilk perdede kızına zengin bir damat adayını uygun gördüğünü, "*Yoksul birinden sana eş olmaz*" (Griboyedov, 1987, s. 15) cümlesiyle ifade eder. Ancak bu isteğinde ona göre olağanüstü bir durum yoktur çünkü 'her Moskovalı gibi' o da yalnızca kızının evlilik ölçütlerine karışıp maddiyatı öne çıkarmıştır. Kızına ahlak konusunda öğütler dizerken evin hizmetçisi Liza'ya⁵ sarkıntılık eder. Eserde şan, şöhret meraklısı bir kişi olarak okurun karşısına çıkar. Zengin, soylu ve muhafazakâr biridir ve olay örgüsü onun evinde geçer. Sonuç olarak Famusov, Moskova sosyetesinin 'ünlü' temsilcilerinden biridir ancak bu ünü, onu ahlaklı, erdemli, yüce yapmaz aksine onun gibi ünlü insanlar üzerinden dönemin soylularının düşünce, tutum ve davranışları eleştirilir.

Molçalin soyadı, 'susmak' anlamına gelen Rusça *молчать* fiilinden türemiştir (kök: *-молч-*, son ek: *-а*, mastar eki: *-ть*). Molçalin'in kelime anlamı ise 'susan kişi', 'suskun' olarak çevrilebilir. Eserde ürkek tavırlarıyla, her söyleneni kabul etmesiyle, hiçbir karşıt düşünce üretmemesiyle, çoğu durumda sessiz kalmasıyla öne çıkar. Karakterin amacı, çevresinde olan biten hiçbir olaya karışmadan yaşamını idame ettirmektir. Üstlerine karşı gelmeyecek biat kültürüyle toplumda yer edinmeye çalışır. Yazar, Molçalin karakteriyle dönemin Rus toplumunda bir düşüncesi ve duruşu olmayan, mevki makam meraklısı, dalkavukluk yaparak asalak gibi yaşayan insanları hicveder. Oyunun 'bukalemunu' konumundadır. Oyunda mevcut koşullara herkesten daha iyi uyum sağlar. Duruma, ortama ve kişisine göre hareket eder. Farklı karakteri olan birçok insanla ortak dil bulabilmesi sayesinde işlerini yoluna koyar. Hedeflerine ulaşmak için Sofya araç, baba Famusov amaç konumundadır. Kariyerini tek bir olayda tehlikeye atar, o da Liza'ya olan aşkıdır. Ayrıca bu sevgi, onun gerçek ve canlı olan tek duygusu olması bakımından da önemlidir (Krupçanov, 2001, s. 8). Ancak bu süreçte başta Famusov ve Sofya olmak üzere insanlara yalanlar söylemeyi ihmal etmez.

Molçalin'in prototipi hakkında farklı görüşler söz konusudur. Rus edebiyat tarihçisi Vladimir V. Kallaş'ın (1866-1918) iddiasına göre, eserin eski el yazmalarından birinde Molçalin yerine fahrî müfettiş Lunin'in kâatibi görevinde Poludenskiy adı geçer (1905, s. 175-176). Bir diğer edebiyat tarihçisi Aleksey N. Veselovskiy (1843-1918) de meslektaşıyla aynı görüşü paylaşır; ona göre Molçalin karakteri, uzun zaman önce ölmüş şerefli bir müfettişin evine girip çıkan soylular arasından seçilmiş bir kişiden esinlenerek oluşturulur (1874, s. 1540).

Olay örgüsünde dikkat çekmese de Molçalin soylu bir aileden gelir. Ancak maddi durumu iyi olmadığı için Famusovların evinde ikamet eder. Bu açıdan bakıldığında barınma gibi temel gereksinimini karşılamak için dahi suskun kalmayı tercih eder. Molçalin karakteri üzerinden kişisel çıkarları, mevki ve makam hırsı yüzünden kişiliğinden ödün veren insanlar hicvedilir. Soyadından ve karakterinden görüleceği üzere Molçalin silik, sinsi kişiliğiyle soyut bir karakter gibi dursa da dönemin toplumsal ve politik gerçeklerinin somut bir yansımasıdır. Karakterinin aksine kendine özgüven duyması bu nedenledir. Bu bağlamda kadın erkek ilişkisi bakımından toplumda kendine yer bulması şaşırtıcı değildir. Ondan hoşlanan yalnızca Sofya değildir ayrıca Tatyana Yuryevna'nın ve Famusov'un baldızı Hlyostova'nın da sempatisini kazanır (Kalaşnikov, 2012, s. 47). Eserin yazıldığı

⁵ Liza, evin ve olayların toparlayıcısı rolündedir. Baba Famusov'a ve Molçalin'e yüz vermez. Olgun ve bilinçli tavırlarıyla eserin en dengeli ve olumlu karakteri olmasıyla öne çıkar. Çatskiy'i kısmen de olsa anlayan, ona sempati duyan genç kız, inisiyatif almamaya çalışır çünkü serflerin trajik bağımlılığının farkındadır ve özgürlüğü için nasıl savaşacağını bilmez (Tsimbayeva, 2003: 133).

yıllarda birçok Rus genci, aristokratik davranış kurallarını, psikolojik esnekliği, ironik rol değiştirme tekniğini benimser ve bu durum ayrı bir sosyokültürel önem kazanır. Hoş bir tarz ve serinkanlılık kisvesi altında gençler, gerçek sosyal statülerini gizlemeyi başarırlar. Bu yönüyle Molçalın, Rus edebiyatında yeni nezaket ve incelik sahasına hâkim olan Rus edebiyatının ilk kahramanlarından biridir (Kalaşnikov, 2012, s. 48).

Molçalın, Çar I. Aleksandr (1777-1825) ve Çar I. Nikolay (1796-1855) dönemlerine damgasını vurmuş devlet adamı ve savaş bakanı Aleksey A. Arakçeyev'in (1769-1834) politikalarıyla örtüşen bir karakterdir. Bu baskıcı uygulamalara göre kişi, kendi fikri olsa da bunu yüksek sesle dile getirmemeli, içinde tutmalı, herhangi bir tartışma ortamı yaratmamalı ve itaat etmelidir. Çarlık yönetimi tarafından bu yaklaşım o kadar benimsenir ki Arakçeyevcilik (аракчевщина) diye bir ifade ortaya çıkar. En kısa açıklamasıyla terim, I. Aleksandr'ın liberal politikalarından vazgeçışı ve bir sonraki çarla artan baskıcı uygulamaları işaret eder, ayrıca otokratik düzeni korumak, toprak köleliği sistemini sürdürmek başlıca amaçtır (Yeroşkin, 2006, s. 71).

Arakçeyev tarzı yönetim anlayışının öne çıkan diğer karakteri Albay Skalozub'dur (Fomiçyov, 1981, s. 227; Süer, 2006, s. 17). Famusov ile birlikte Skalozub, oyunun ve dönemin tarihinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından kilit öneme sahiptir (Pisarev, 1956, s. 362). Sosyetenin gözde isimlerinden ve o dönem insanların temsil eder. Skalozub soyadı 'dişlerini göstermek' ve 'sırtmak' anlamlarına gelen *скалить* ve *зуб* sözcüklerinin bir araya gelmesiyle şekillenir. Normalde görevi gereği sert bir mizaca sahip olması, bir kurt gibi dişlerini göstermesi gerekirken Skalozub pek ciddi bir insan değildir. Yaşamda yalnızca iki konuya ciddiyetle yaklaşır: terfi etmek ve kızını zengin bir kocayla evlendirmek. Araştırmacı Andrey L. Krupçanov'a göre Skalozub soyadı eserde kaba bir biçimde alay etme ve saldırganlık olarak vücut bulur (2001, s. 7). Karakterin askerî-bürokratik söylemleri, yazarın Arakçeyev'e karşı eleştirel ve alaycı tutumunu gösterir (İnanır, 2006, s. 51). Kendine güveni üst düzeyde olan karakterin tek amacı yüksek rütbeye terfi etmektir. İçinde yaşadığı koşullarda buna ulaşacağına emindir çünkü Rusya'da 1812-1814 yılları arasında birçok yüksek rütbeli asker vefat ettiğinden, normal zamana göre, subaylar daha hızlı yükselir (Tsimbayeva, 2003, s. 117). Bu nedenle baba Famusov'un da birinci damat adayıdır. Esasen Skalozub generalliğe yükselmenin değil onun getireceği olanaklardan faydalanmanın peşindedir.

Skalozub'un prototipi üzerine farklı görüşler bulunur. Bu görüşlerden öne çıkanı, Sofya A. Griboyedova (1806-1886) ile evlenen subay Sergey A. Rimskiy-Korsakov (1798-1883) (Garusov, 1875, s. 260; Akt. Piksarov, 1987, s. 449), bir diğer iddia ise piyade general ve savaş yazarı olan İvan N. Skobelev (1778-1849) olduğudur. 1813-1814 yıllarında Rus ordusuyla Avrupa içlerine kadar giden Aralıkçı Nikolay İ. Lor (1794-1873), Skalozub'un 1820 yılında Semyonov Alayı'nda isyan çıkaran eğitimsiz, sert, resmî ve disiplinli bir komutan olan Fyodor Ye. Schwartz (1783-1869) olduğunu iddia eder (1904, s. 61). Veselovskiy ise Skalozub'un komutan İvan F. Paskeviç (1782-1856), devlet adamı ve savaş bakanı Arakçeyev, hatta Çar I. Nikolay'dan esinlenerek yaratılmış olabileceğine dair dedikoduların dolaştığını paylaşır. Ancak ona göre kesin olan, "*benzer insanlardan oluşan bütün bir sınıfın ana hatlarının çizildiği kolektif bir karakteri temsil ettiği*" görüşüdür (Veselovskiy, 1874, s. 1534-1535). Tınyanov'a göre Skalozub, I. Nikolay'm askerî rejiminin sonunun yaklaştığını gösteren bir karakterdir (1968, s. 379).

Oyunun karikatür olarak nitelendirilebilecek iki kişisi bulunur: Zagoretskiy ve Repetilov. Zagoretskiy soyadının anlamına ilişkin iki farklı yaklaşım kabul edilir. Bunlardan ilki 'dağların, tepelerin ötesinden gelen' (*за-, -гор-, -еу, -ск-, -уи*), diğeri dedikodularla 'insanlar arasında düşmanlık kıvılcımı yakan, yayan' (*за-, -гор-, -е, -ть, -ск-, -уи*). Zagoretskiy'in prototipinin kim olduğuna dair de farklı hipotezler ortaya atılır. Edebî karakterlerin prototipleri üzerine uzun yıllar araştırmalar yapan Rus edebiyat tarihçisi İvan Garusov, Zagoretskiy'in, Moskovalı ve Yaroslav iltizamcısından ufak kazançlar etmekten kaçınmayan, ticaret yaşamına yeni başlamış birinin ya da kendisinin bir iltizamcının ya da herkesi yeneceğinden emin olan bir kumarhane sahibinin olabileceğini iddia eder

(1875, s. 371-372). Bir diğer iddia ise tiyatro eleştirmeni ve çevirmen Aleksandr L. Elkan (1819-1868) olduğudur.

Oyunda Zagoretskiy üçkâğıtçı, yalancı, kumarbaz özellikleriyle öne çıkar. Bir Türk kentinde kurulan köle pazarından Arap kızını Hlyostova'ya köle olarak getirir. Dönemin Moskova'sındaki gerçek yaşamı çok iyi bilir bu yüzden sahtekârlıkları toplumda normal olarak kabul edilir (Leonaviçus, 2013, s. 89). Çatskiy'in karşıt karakteridir; namuslu, dürüst biri toplumdaki dışlanırken tam tersi özelliklere sahip Zagoretskiy her yerde kabul görür. İki karakter üzerinden toplumun ahlak kuralları sorgulanır. Çatskiy'in 'deli' olduğu konusunda kamuoyu yaratılmasında, dedikodunun her köşeye yayılmasında etkisi olan Zagoretskiy 'dağların ardından gelip' toplumda 'gerekli insan' konumuna yükselmesiyle soyadının hakkını verir. Türk dilindeki *dağdan gelip bağdakini kovmak* deyimini eserde uygulayan kişi olur.

Oyunun Moskova dışında yaşayan tek karakteri Repetilov'dur. Karakterin soyadı, 'tekrar etmek', 'çene çalmak' anlamlarına gelen Latince *repeto* sözcüğünden türemiştir. Repetilov'un kendine ait düşünceleri yoktur, daima başkalarının sözcüklerini tekrarlar. Kısa süre önce "arkadaşım", "dostum" dediği Çatskiy hakkında 'deli' dedikodusunun yayılması üzerine o da deli demeye başlar. Oyunun sonunda Çatskiy ile konuşmasında, ömrünü balolarda tükettiğini, çocuklarına özen göstermediğini, karısını aldattığını, kumar oynadığını, yasaları hiçe saydığını itiraf eder.

Repetilov'un olası prototipinin, yazarın hafif süvari alayında Moskova'da ve İrkutsk'ta birlikte görev yaptığı arkadaşı Nikolay A. Şatilov (1788-1841) olduğu kabul edilir (Superanskaya & Suslova, 1981, s. 42). Yazarın arkadaşı iyi, nazik bir insandır ancak çok boştur, sürekli şaka ve kelime oyunları yapar, şakalarıyla Griboyedov'u o kadar bıktırır ki yazar, oyununda ona da yer vermeyi kararlaştırır (Veslovskiy, 1874, s. 1555-1556). Repetilov karakteri üzerinden Aralıkçı Ayaklanması'nın ardından hükümetin safına geçen ve yetkililere arkadaşlarını ihbar eden kişiler eleştirilir.

Bir diğer ikincil karakter olan Platon Goriç'in soyadı Rusça 'ıstırap, acı çeken', 'keder', 'bela' gibi anlamlara gelen *zope* sözcüğünden türer ve 'acı çeken', 'üzülen' demektir (-*zope*- + *-uy*). Soyadının yansıması olarak evlendikten sonra iyi bir subaydan erkek çocuğuna, hizmetçi kocaya dönüşür ve keder içerisinde yaşam sürer (Krupçanov, 2001, s. 7). Goriç'in olası prototipi İlya İvanoviç Ogaryov'dur (1780-1854). Ogaryov ile yazar, Kafkasya'da askerlik hizmetini yerine getirirken tanışır. Daha sonra Arhangelsk ve Perm valiliğe görevlerinde bulunacak olan Ogaryov'u oyuna dâhil etmeyi düşünmez (Piksanov, 1987, s. 453). İyi huylu, dürüst ama beceriksiz olarak nitelendirdiği karakterini yaratırken aklına eski arkadaşı gelir ve karakter kendiliğinden ortaya çıkmış olur (Veslovskiy, 1874, s. 1540).

Hlyostova soyadı, Rusça 'kamçulamak' anlamına gelen *хлестать* sözcüğünden türer (*хлест* (kök), *-oë*: son ek, *-a*: çekim eki). Huysuz ve kavgacı bir kadın olan Hlyostova için zenginlik ve asalet çok önemlidir. Yönetmeyi sever, otorite sahibi ve sert bir mizacı vardır. Diğer karakterlerin aksine Anfisa Hlyostova'nın prototipinin Nastasya D. Ofrosimova (1753-1826) olduğuna dair daha yaygın bir kabul bulunur (Piksanov, 1987, s. 450). Ofrosimova, dönemin Moskova sosyetesinin önde gelen kadınlarından. Edebiyat tarihçisi Mihail O. Gerşenzon (1869-1925) onu şu sözlerle tarif eder: "Moskova toplumunda gerçekten buyurgan bir şekilde komuta ediyordu. Yalnızca suratlarına tokat atarak korkuttuğu oğulları, uzun boylu muhafızlar değil aynı zamanda tanıştığı herkes ondan ateşten korkar gibi korkuyordu" (1989, s. 83).

Knyaz Pyotr Tugouhovskiy, yaşlı, hasta, ağır duyan, işitme cihazı taşıyan bir karakterdir. Famusovların evinde karısı Marya ve altı kızıyla okurun karşısına çıkar. Karakterin prototipinin Knyaz Şahovskiy olduğu iddia edilir (Veslovskiy, 1874, s. 1555; Kovalyov, 2020, s. 69). 'Katı', 'zor', 'ağır' anlamlarına gelen *мызой* ve 'kulak' anlamına gelen *ухо* sözcüklerinin birleşmesiyle 'ağır işiten', 'zor duyan' demek olan Tugouhovskiy soyadı ortaya çıkar. Karı koca Tugouhovskiilerin sağırıkları gerçek olduğu kadar mecazi anlamdadır. Onlar eğitime, yeniliğe, gerçek duygu ve değerlere karşı sağırdırlar. Kendilerine yarar sağlamayacak yeni ve farklı olan her görüşe kapalıdırlar.

Famusov topluluğun diğer üyeleri büyükanne ve torunu Hryuminalardır. Hryumina soyadı Rusçada 'domuz' anlamına gelir. Her ikisi de diğer insanları küçük görür, kimseyi beğenmez. Dedikoducu, moda düşkünü ve Fransız kültürü hayranı olan torunu hiç evlenmemiştir ve evli kadınları daima kıskanır. Onun ilgisini teken çek şey kirli dedikodudur. Büyükanne ise balolara gidemeyecek kadar yaşlı olsa da torununa koca bulmak için o hâliyle etkinliklere katılır. Kulakları pek iyi duymaz, Alman aksanıyla komik bir biçimde konuşur. 'Hor hor' (хрю хрю) şeklinde domuz horultusu sesi çıkarması nedeniyle yazar tarafından kendisine Hryumina soyadı verilir.

Konuşan soyadları üzerine çalışmalar yürüten Rus dil bilimci Nataliya M. Azarova araştırmalarının sonucunda bir sınıflandırma modeli çıkarır, *Akıldan Bela* oyunundaki karakterleri üç türe ayırır (2000, s. 28-29):

- 1) Yalnızca konuşan soyadları: Bu sınıfa, karakterin yalnızca bir önemli özelliğine göre oluşturulan soyadları girer. Eserden Famusov, Knyaz Tugouhovskiy, Repetilov, Molçalin örnek verilebilir.
- 2) Değerlendirici soyadları: Karakterin kişiliği, davranışları, duygu ve düşünce dünyası üzerine değerlendirme sunan soyadlarıdır. Eserden Skalozub, Zagoretskiy, Bayan Hryumina, Hlyostova bu sınıfa girer.
- 3) Çağrışımsal soyadları: Karakterin, prototipini çağrıştıracı özellikler üzerinden şekillendiği soyadlarıdır. Eserden Çatskiy ve ismiyle Sofya bu sınıfa dâhil edilebilir.

Örneklerden de görüleceği üzere, ilk sınıflandırmada Famusov, 'ünlü' çevrenin temsilcisi olma, Tugouhovskiy işine gelmeyenleri duymama, Repetilov sürekli tekrar eden boş konuşma, Molçalin sessiz, sakin olma özellikleriyle öne çıkar. İkinci sınıflandırmaya göre Skalozub saldırgan, sert biri gibi sanılırken aslında sırtan, ciddi olmayan, Zagoretskiy başka yerden gelip arabozucu, düşmanlık ve dedikodu yayıcı, konuşurken domuz gibi ses çıkaran Bayan Hryumina etrafına kötülük (pislik) saçan, Hlyostova sert ve otoriter kişiliğe sahip karakterlerdir. Son sınıflandırmada Çatskiy, olası prototipi Çaadeyev, Sofya ise aynı ada sahip olan yazarın kuzenini çağrıştırır. Azarova'nın sınıflandırması, soyadlarının kullanım amacına dönüktür, yazarın söz konusu soyadlarını oluştururken hangi noktalara gönderme yaptığıyla ilgilidir. Daha genel anlamda, yazarın karakterlerini oluşturmadaki amacını yansıtır.

2. Sonuç

Edebî metinlerdeki onomastik birimler, belirli özel ad ya da soyadlarını işaret etmelerinin yanı sıra eserini oluşturma sürecinde yazarın düşünce dünyasının açığa çıkmasına yardımcı olmuşlardır. Klasisizmden XIX. yüzyıl Rus edebiyatına miras kalan konuşan soyadları, Griboedov ile farklı bir yöne evrilmiştir. Klasisizmdaki konuşan soyadları geleneğinden farklı olarak karakterlerin olumlu ya da olumsuz ayırımına gitmeyen yazar, onları yalnızca ana fikre ve olay örgüsüne hizmet eder biçimde şekillendirmiştir. Onun *Akıldan Bela* oyununda dolaylı ve dolaysız olarak psikolojik ve sosyolojik unsurları da katarak yer verdiği konuşan soyadları, o dönemde ve sonrasında ilgi odağı olmuştur. Başta Puşkin, Gogol, Dostoyevskiy, Çehov gibi isimler olmak üzere birçok yazar ve şair bu yönetime başvurmuştur. Yine aynı dönemde birçok edebiyatçı, edebiyat eleştirmeni ya da tarihçisi karakterlerin olası prototiplerinin kimler olduklarına dair varsayımlarını ortaya koymuşlardır. Böylece edebî karakter çözümlemelerine farklı bakış açıları kazandırılmasının önü açılmıştır.

Çalışma kapsamında oyunun birincil ve ikincil karakterlerinin soyadlarının oluşturulma süreci araştırılmıştır. Yapılan inceleme ışığında karakterlerin soyadlarının rastlantı sonucu ortaya çıkmadıkları belirlenmiştir. Neredeyse incelenen tüm karakterlerin kişiliklerinin ve soyadlarının anlamlarının birbiriyle örtüştüğü görülmüştür (Sofya'nın yalnızca isim analizi yapılmıştır). Son olarak karakterlerin soyadları, Nataliya Azarova'nın sınıflandırma modeline tabi tutulmuştur. Model bağlamında işlevlerine göre konuşan soyadları ve eserde söz konusu işlevi yansıtan soyadlarına sahip karakterler belirlenmiş ve karakterizasyon yöntem eksenli bir inceleme oluşturulmuştur. Böylece sanatsal bir yöntem olarak konuşan soyadlarının, karakterin en önemli özelliğini yansıttığına dair

açıklamanın yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nitelendirmenin, konuşan soyadlarının yalnızca bir işlevini kapsadığı açıktır.

Griboyedov'un *Akıldan Bela* oyununun karakterleri ve onların soyadları göz önünde bulundurulduğunda sanatsal bir inceleme yöntemi olarak konuşan soyadlarının, karakterin kişiliğine, olası prototipine, duygu ve düşünce dünyasına, davranışlarına, fiziksel ve psikolojik özelliklerine, ayrıca dönemin sosyo-politik ve tarihsel koşullarına ilişkin ipuçlarını içerisinde barındırdığı dikkat çekmiştir. Konuşan soyadları aracılığıyla edebiyat araştırmalarında eserlerin daha derinlemesine incelenbilmesine, karakter-olay örgüsü kopukluğunun giderilmesinde, en önemlisi de daha bütüncül ve kapsamlı analizlerin gerçekleştirilmesinde önemli yararlar sağlayabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Azarova, N. M. (2000). *Tekst. Posobiye po russkoy literature XIX veka*. Ç. 1. Moskva: İzdatelstvo MPGU "Prometey".
- Çausova, İ. A. (2017). *Analiz proizvedeniy russkoy klassičeskoj literaturı XIX veka*. Moskva: KDU.
- Dmitriyeva, K. A. (2018). Govoryaşçıye imena v proizvedeniyah russkih pisateley. *Mejdunarodny nauçnyy jurnal "Vestnik Nauki"*, 9(9), 30-31. <https://cyberleninka.ru/article/n/govoryaschie-imena-v-proizvedeniyah-russkih-pisateley>
- Fomiçyov, S. A. (1981). Dramaturgiya naçala XIX v. Tvorçestvo A. S. Griboyedova komediya "Gore ot uma". *İstoriya russkoy literaturı v 4-h tomah*. T. 2. Ot sentimentalizma k romantizmu i realizmu. E. N. Kupreyanova (Red.). Leningrad: "Nauka", Leningradskoye otdeleniye.
- Galkin, A. B. (2012). Geroi i syujeti russkoy literaturı: *İmena, obrazi, idei* (2-ye izd.). Moskva: Flinta.
- Garusov, İ. D. (Red.). (1875). *Gore ot uma: Komediya v çetiryoh deystviyah, v stihah: Po sçyotu sorokovoye, po sodержaniyu pervoye polnoye izdaniye*. İ. D. Garusov (Red.). Sankt-Peterburg: Tipografiya P.P. Merkul'yeva.
- Gerşenzon, M. O. (1989). Griboyedovskaya Moskva. M. O. Gerşenzon (Red.), *Griboedovskaya Moskva. P. Ya. Çaadayev. Oçerki prošlogo* (s. 27-106). Moskva: Moskovskiy raboçiy.
- Gordin, A. M. (Sost.). (1958). A. S. Griboyedov v russkoy kritike. A. S. *Griboyedov v russkoy kritike: Sbornik statey*. Moskva: Goslitizdat, III-XXXVI.
- Griboyedov, A. S. (1987). *Gore ot uma*. Moskva: Nauka.
- Gündoğdu, C. & Toprak, E. (2011). 'Rahatsız bilinç' ya da Akıldan Bela. C. Gündoğdu (Ed.), *Akıldan Bela* (Çev. C. Gündoğdu & E. Toprak, s. 5-30). İstanbul: İkaros Yayınları.
- İnanır, E. (2006). A.S. Griboyedov'un Akıldan Bela oyununda süje ve eylem sorunsalı. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, 8, 44-53. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/teddergi/issue/18486/194671>
- Kalaşnikov, S. B. (2012). Psihologičeskaya variativnost obraza Molçalina. *Vestnik VolGU*, 8(11), 44-52. <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskaya-variativnost-obraza-molchalina-kak-strategiya-dendistskogo-povedeniya>
- Kallaş, V. V. (1905). Zаметki o Griboyedove. *Russkiy arhiv*, No. 5, 174-177. <https://www.prlib.ru/item/363049>
- Kolesnik, L. A. (2015). Poetika "govoryaşçih" imyon i familiy v russkoy klassike XIX veka. *Slavyanskyie çteniya*, 5(11), 170-177. https://ibn.idsi.md/en/vizualizare_articol/43302
- Kovalyov, G. F. (2020). Avtobiografizm onomastiki "Gorya ot uma" A.S. Griboyedova. K 225-letiyu so dnya rojdeniya velikogo russkogo poeta (1795-1829). *Aktualniye voprosı sovremennoy*

filologii i jurnalistiki, 1(36), 66-79. <https://cyberleninka.ru/article/n/avtobiografizm-onomastiki-gorya-ot-uma-a-s-griboedova>

- Krupčanov, A. L. (2001). *Russkaya literatura XIX-XX vekov: V dvuh tomah*. T. 1: Russkaya literatura XIX veka: Učebnoye posobiye dlya postupayuščih v vuzı. Moskva: İzd-vo Moskovskogo universiteta, https://a4format.ru/pdf_files_bio2/48eaf886.pdf adresinden 29.09.2023 tarihinde alınmıştır.
- Leonavičius, A. V. (2013). Bal-skandal: “Gore ot uma”, “Myortviye duši”, “Dvoynik”. *Noviy filologičeskiy vestnik*, 3(26), 88-101. https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_RU_NLR_Per_1021478
- Likoşin, V. İ. (1929). İz “Zapisok” V. İ. Likoşina. N. K. Piksano (Red.), *A. S. Griboyedov v vospominaniyah sovremennikov* (s. 315-324) Moskva: Federatsiya.
- Lorer, N. İ. (1904). İz zapisok dekabrista. *Russkoye bogatstvo*, No: 3, 51-92.
- Paşayeva, Y. F. (2021). Kontsepsiya imeni v russkoy literature. *Rusya Araştırmaları Dergisi*, 6, 177-191. <https://doi.org/10.48068/rusad.937792>
- Piksano, N. K. (1987). Prototipı “Gorya ot uma”. L. L. Grişunin (Otv. red.), *Gore ot uma. A. S. Griboyedov* (2-ye izd., s. 444-454). Moskva: Nauka.
- Piksano, N. K. (Red.). (1929). *A. S. Griboyedov v vospominaniyah sovremennikov sbornik*. Moskva: Federatsiya.
- Pisarev, D. İ. (1956). *Soçineniya v çetryoh tomah*. Tom 3. Stati 1864-1865. Yu. S. Sorokin (Red.). Moskva: GİHL.
- Puşkin, A. S. (1960). Puteşestviye v Arzurum vo vremya pohoda 1829 goda. *Sobreniye soçineniy v desyati tomah*. Tom 5. Romanı i povesti. D. D. Blagoy, S. M. Bondi, V. V. Vinogradov, Yu. G. Oksman (Obşç. red.). Moskva: GİHL, 412-462.
- Sabziyeva, M. (2022). Yabancı okurların F.M. Dostoyevski'nin eserlerindeki onomastik birimlerin algılaması üzerine. F. Paşayeva Yunus & Y. Yunus (Ed.), “*F. M. Dostoyevski'nin ulusal kültürlerdeki mirası*”, *F. M. Dostoyevski'nin doğumununun 200. yıldönümü anısına uluslararası sempozyumu bildiri kitabı* (Cilt 2, s. 111-116). Ankara: Sonçağ Akademi.
- Superanskaya, A. V. & Suslova, A. V. (1981). *Sovremenniye russkiye familii*. Moskva: Nauka.
- Süer, A. Ö. (2006). *XIX. yüzyıl Rus edebiyatı üzerine yazılar*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Tınyanov, Yu. N. (1968). Syujet “Gorya ot uma”. V. V. Vinogradov (Red.), *Puşkin i ego sovremenniki* (s. 347-379). Moskva: Nauka.
- Tsimbayeva, E. N. (2003). Hudojestvennyy obraz v istoričeskom kontekste. Analiz biografij personajey “Gorya ot uma”. *Voprosı literaturı*, No: 4, 98-139. <https://voplit.ru/article/hudozhestvennyj-obraz-v-istoricheskom-kontekste-analiz-biografij-personazhej-gorya-ot-uma>
- Veselovskiy, A. N. (1874). Oçerki pervonaçalnoy istorii Gorya ot uma. *Russkiy arhiv*, No. 6, 1513-1566. <http://proj.slovo.isu.ru/griboedov1/text/o%20tvorchestve/Russkiy%20arkhiv%201874,%20%20etrad%205.%20Ocherk%20pervonachalnoy%20istorii%20Gore%20ot%20uma.pdf>
- Yeroşkin, N. P. (2006). Krepostniçeskoye samoderjaviye i ego institutı. N. P. Yeroşkin. V. A. Muravyov (Otv. red.), *Rossiyskoye samoderjaviye* (s. 43-282). Moskva: RGGU.